

Turvapaikanhakijoiden mielenterveys ja sosiaalilääketiede

Päivi Santalahti

Ylilääkäri, Mielenterveysyksikkö, THL

Dosentti, Lastenpsykiatria, Turun yo

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Sidonnaisuudet

- Työnantaja THL
- PALOMA-hanke, Maahanmuuttoviraston mielenterveysryhmän jäsen
- Refugee doctors verkosto
- Refugee Welcome kotimajoittaja
- Ei luentopalkkioita tai matkoja voittoa tuottavilta yrityksiltä viimeisen 5 vuoden aikana

PALOMA Pakolaisten mielenterveystoimien valtakunnallinen kehittämishanke

- Pakolaisten ja vastaavista lähtökohdista tulevien mielenterveysongelmien parempi ennaltaehkäisy, tunnistaminen ja hoito
- 1.1.2016 – 31.8.2018
- www.thl.fi/paloma
- Seminaarit Helsingissä **10.-11.1.2017** ja **7.-8.2.2017**

Projektiorganisaatio

Koordinaatio

Projektikoordinaattori
Satu Jokela

Projektipäällikkö
Johanna Mäki-Opas

Tutkimuspäällikkö
Anu Castaneda

Taloussuunnittelija
Petra Metso

Projektiryhmä

HYKS

Suomen
mielenterveysseura

KYS

THL

Hämeenlinnan
kaupunki

Ohjausryhmä

PALOMA
verkosto

Yhteistyökumppanit

TAYS

TYKS

OYS

Helsinki

Tampere

Turku

Espoo

Kitu

Moniheli

Tampereen
yliopisto

Hankkeen kolme vaihetta

Tiedonkeruu

5/2016-2/2017

- Kokonaiskäsityksen saaminen pakolaisten ja vastaavista lähtökohdista tulleiden mielenterveyspalveluiden ja muiden mielenterveyttä edistävien toimien toteutumisesta Suomessa ja ulkomailla.
- Tiedonkeruu toteutetaan ammattilais- ja kohderyhmähaastatteluina, kirjallisuuskatsauksena sekä seminaari- ja kuulemistilaisuuksina.

Rakentaminen

2/2017-12/2017

- Selkeän valtakunnallisen eri kontekstien ja hallinnon tasojen käyttöön tarkoitetun toimintamallin rakentaminen hoitopolun eri vaiheisiin.
- Toimintamalli rakennetaan temaattisissa asiantuntijaryhmissä.

Jalkauttaminen

1/2018-12/2018

- Toimintamallin jalkauttaminen mielenterveystoimien eri tasoille ja ammattilaisten tiedollisten valmiuksien lisääminen.
- Toimintamalli jalkautetaan koulutus- ja jalkauttamistilaisuuksissa.

Tämän esityksen tarkoitus

- On tarkastella turvapaikanhakijoiden mielenterveyttä ja siihen liittyviä asioita ja esitellä mielenkiintoista suomalaista tutkimusta / kirjallisuutta
- Pohtia em. asiaa sosiaalilääketieteellisestä näkökulmasta
- EI ottaa kantaa maahanmuuttopolitiikkaan sinänsä

Sosiaalilääketiede

- Tieteenala tutkii terveyden ja sairauden yhteiskunnallisia yhteyksiä ja pyrkii parantamaan erityisesti heikompiosaisten terveyttä ja terveysoloja.
(Aukee R 2013)
- Kun yksilö lähtee vuorovaikutukseen ja kohtaamaan jotain uutta, joutuu hän kohtaamaan ja arvioimaan myös itsensä uudelleen. Tämä johtaa oman identiteetin ja perusarvojen uudelleen arvioimiseen.
- Tämä uuden kohtaamisen toimiminen peilinä itselle pätee myös yhteisöihin.

Turvapaikanhakijat osaksi yleistä mielenkiintoa

- Vuoden 2015 aikana turvapaikanhakijoiden määrä Suomeen kymmenkertaistui: 3600 → 32 000
- Vastaanottokeskusten määrä myös kymmenkertaistui 18 → 214
- Alle 18-vuotiaita oli vuonna 2015 tulleista 7 534
- Uudellamaalla 1004 turvapaikanhakijalle tehdyn haastattelun perusteella 27% kertoi opiskelleensa yliopistotasolla, 16 % sanoi omaavansa alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon tai tohtorin tutkinnon (Sandberg ja Stordell 2016)

MIELENTERVEYS

Mielenterveyden perusteet

- Mielenterveys on uudistuva voimavara, joka kuluu ja uusiutuu joka päivä.
- Mielenterveyteen vaikuttavat riski- ja suojaavat tekijät, resilienssi ja selviytymiskeinot (coping)
- Kokonaisuus on yksilöllinen

Mielenterveyttä tukeva arjen ympäristö

- Turvallisuus tässä ja nyt
- Jatkuvuus ja ennakoitavuus
- Yhteydenpito läheisiin
- Kuuluminen yhteisöön
- Autonomia, osallisuus ja toimijuus
- Nähdyksi ja kuulluksi tuleminen, arvostus
- Fyysisten perustarpeiden tyydyttyminen: uni, ravinto, puhtaus, liikunta

Turvapaikanhakuprosessi ja mielenterveyden riskitekijät

- Tilanne lähtömaassa /-maissa, **traumat, menetykset**
- Lähtö maasta /maista, **menetykset**
- Matka, **mahd. traumat, epävarmuus**
- Turvapaikkapäätöksen hakeminen ja odottaminen Suomessa
 - Epävarmuus ja jatkuvuuden puute, mahd traumat ja syrjintä (henkilökohtainen ja yleinen), menetykset konkretisoituu: läheisten, aseman ja työn menetys, vähäinen mahdollisuus toimijuuteen
 - Transitvastaanottokeskuksessa (vok) kuulusteluihin asti
 - Puhuttelu, **pelko, vaikeiden asioiden puhuminen**
 - Siirto odotusvok, mahdollisesti vok vaihtuminen vok lakkautusten vuoksi **menetys, epävarmuus**
 - posit. tulos (esim. n. 1 vuosi) > muutto kuntaan tai kuntapaikan odottaminen ja perheenyhdistäminen **Vaikeus saada perheenjäseniä luokseen**
 - Negat tulos (esim n. 1 vuosi) > valitus hallinto-oikeuteen tai maasta lähtö

THL

PERVEIDEN JA TIIVINTVOINNIN LAITOS

Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet

Snellman ym. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014;51:203-222

- Tutkimus on painottunut traumaperäisen stressihäiriön (PTSD), masennuksen ja ahdistuksen epidemiologiaan.
- Esiintyvyyksissä huomattavia eroja eri tutkimuksissa esim. PTSD esiintyvyydet 3 – 86% ja masennuksen 3 -80%
Ihmisillä on lisäksi huomattavia mielenterveyttä tuottavia resursseja ja pärjäävyyttä erilaisissa ongelmissa.
- Psyykkisen hyvinvoinnin ja toimivan auttamisen kannalta tärkeitä tekijöitä ovat perustarpeiden tyydyttyminen, toimivat stressinhallinnan keinot sekä toimijuuden tunnon palautuminen ja saavuttaminen oman elämän suhteen.

Nature, Editorial , 11 October 2016, Healing the traumatized minds of refugees

- Host countries need to deal with the raised levels of mental-health disorders in migrants if they expect them to integrate well, and that could mean benefits for psychological care in rich countries too.

Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis (Paradies ym. Plos One Sept 2015)

- 293 tutkimusta raportoitu 333 artikkelissa vuosina 1983 – 2013
- Rasisimi on yhteydessä heikompaan mielenterveyteen, mielenterveyshäiriöiden määrään sekä heikompaan fyysiseen terveyteen
- Rasisimin kohteiden ikä, sukupuoli, syntymäpaikka ja koulutustaso eivät ole moderoivia tekijöitä rasismin kohteen olon ja heikomman terveyden välillä.

Lapsi turvapaikanhakijana: Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta, väitöskirja, Minna Lähteenmäki 2013

- Turvapaikkaa Suomesta hakevat lapset voivat usein huonosti asuessaan vastaanottokeskuksessa.
- Aiempien kokemusten lisäksi heidän elämäänsä vaikeuttavat:
 - siirtymiset keskuksesta toiseen, asumisahtaus, hakuprosessin ja kuntapaikan löytymisen pitkittyminen
 - oma tai mukana olevan vanhemman heikko terveystilanne
 - eristäytyminen, ystävien puute ja näiden poislähtemiset
 - Kotimaan kodin positiiviset merkitykset siirtyivät turvapaikan haun aikaiseen kotiin.
 - Työntekijöillä oli vain vähän mahdollisuuksista selvittää lasten ahdistuneisuuden syitä. Lapset ohjattiin siksi vain harvoin mielenterveys- ja muiden tukitoimien piiriin.

Lähteenmäki, 2013 jatkuu

- Koulun ja iltapäiväkerhon käyminen auttoi kouluikäisiä lapsia selviämään hakuajasta. Koululla oli usein vähän tietoa lapsen asumisolosuhteista
- Arkielämässä monet aikuiset käyttävät kulttuuria keinona selittäessään pois jotakin, mitä he eivät pysty muuten nostamaan esiin.
- Turvapaikanhakijalapsen näkökulmasta monet ristiriitatilanteet johtuvat muusta kuin perheen kulttuurista.
- Turvapaikanhakijalapsia voidaan pitää yhtenä vähiten valtaa omaavista yhteiskuntaryhmistä.

Research on children in Finnish schools

- Qualitative research shows that children experience racism in schools and do not get as much adults' support as children would want. (Souto 2011, Rastas 2007)
- In large Finnish survey on bullying first and second-generation immigrants were more often targets of both peer- and self-reported victimization than natives. (Strohmeier, Kärnä and Salmivalli 2011)

MIELENTERVEYSPALVELUT

Terveyspalvelut

- Turvapaikanhakijoiden terveyspalvelut suunnittelee, ohjaa, valvoo ja maksaa Maahanmuuttovirasto (Migri)
- Turvapaikanhakijoiden terveyspalveluita tuottavat vastaanottokeskus sekä yksityiset että julkiset palvelun tuottajat
- Migri on kilpailuttanut yksityiset palveluntuottajat
- Vastaanottokeskus sopii paikallisista käytännöistä yhteistyötahojen kanssa
- Alaikäisille kuuluu samat terveyspalvelut kuin muille kunnan alaikäisille, aikuisille välttämätön ja kiireellinen hoito.
- Joillakin alueilla hoitoon on päässyt hyvin, joillakin ei
- Kolmas sektori on aktiivinen: mielenterveysseuran kriisipuhelimet ja Helsingin Diakonissalaitos

Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut

Systemaattinen tutkimuskatsaus (Kerkkänen ja Säävälä TEM 40/2015)

- Yleistä kotoutumista vahvistavat toimenpiteet vahvistavat myös psyykkistä hyvinvointia: työllistyminen, kielitaito, syrjimättömyys, sosiaaliset suhteet ja osallisuus
- Mielenterveyspalveluissa positiivisia tuloksia saatiin aikaan kun:
 - edistettiin hoitoon hakeutumista (netti, oman yhteisön avainhenkilöt)
 - Huomioitiin kulttuuritekijät palveluissa (omakieliset palvelut, tulkin käyttö, henkilökunnan transkulttuurisen osaamisen edistäminen)
- Hoitojen tehosta oli eniten näyttöä kulttuurisesti sovelletusta kognitiivisesta käyttäytymisterapiasta sekä narratiivisesta altistusterapiasta

Lainaus, kidutuksen uhrien hoito, Patel & Williams 2014

- Torture affects individuals, families, communities, and every aspect of society.
- No method, technique, specific service or intervention alone can address all those effects of torture.
- **We know that responding to extreme human suffering is essentially a human interaction** – what ‘works’ is perhaps as much the methods and services we provide, as the way in which we connect and relate to, listen to and bear witness to torture survivors’ lives, suffering and survival.
- In other words, rehabilitation cannot be reduced to services or techniques: **it is a much more complex response of many professionals** from different backgrounds, guided by different theoretical frameworks and methods, but **essentially responding as human beings to human suffering**

Päätelmät

- Paljon on jo tietoa oireiden ja häiriöiden esiintyvyyksistä ja riskitekijöistä ja mitä tehdä palveluiden parantamiseksi.
- Suomessa muutkin sektorit kuin terveys on kiinnostunut turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja maahanmuuttajien mielenterveydestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä

Sosiaalilääketieteellisen yhteisön ja sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen rooli nykytilanteessa?

- Vuorovaikutus uuden tilanteen kanssa vaatii myös katseen ja tarkastelun kohdistamista itseen:
 - Mikä on yhteiskuntamme mentaaliset vahvuudet, mahdollisuudet ja heikkoudet kohdata uutta ja muuttua uudessa tilanteessa
 - Ymmärrys siitä, miten eri yhteisöt vastaavat muuttuneeseen tilanteeseen, ei pelkästään äärijärjestöt / aktiivit turvapaikanhakijoiden tukijat. Myös muut esim. eri ammattiryhmät, urheilijat, taiteilijat / lääkärit

Voimmeko oppia jotain kovia kokeneiden ihmisten resilienssistä ja coping strategioista (vai selittääkö Antonovsky tämän)?

Onko jotain opittavaa palveluiden nopeasta lisäämisestä ja järjestämisestä vuonna 2015?

References: not yet complete

- Anna Rastas. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Nuorisotutkimusverkosto. Tampere University Press 2007.
- Räsänen M, Kivirauma J. Oppilaana monikulttuurisessa koulussa. In Klemelä K, Tuittu A, Virta A, Rinne R (eds) Vieraana Koulussa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtoreiden kokemana. Turku 2011
- Räsänen R. *Conditions for intercultural learning and dialogue (pp. 15–34)*. Turku: Finnish Educational Research Association. 2005.
- Souto A-M. Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmissuhteissa. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 110. Helsinki 2011.
- Stohmeier D, Kärnä A, Salmivalli C. Intrapersonal and interpersonal risk factors for peer victimization in immigrant youth in Finland. *Dev Psychol* 2011; 47:248-251.
- Suikkanen S. Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakoliaslasten ja –nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonissalaitoksen raportteja 1 /2010. Helsinki 2010
- Hakkarainen, Laakso, Qvarnström-Obrey, Vehviläinen. Joka tapaamisen jälkeen on tunne, että toivoa on. KITU lapset ja nuoret –hankeen loppuarviointiraportti. Helsingin Diakonissalaitos 2/2012
- Kerkkänen, Säävälä. Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut. TEM 40/2015.

- Snellman ym. Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014;51:203-222
- Minna Lähteenmäki .Lapsi turvapaikanhakijana: Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta, väitöskirja, 2013